ISNN:2181-1296

ШАРОФ РАШИДОВ НОМИДАГИ САМАРҚАНД ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

САМАРКАНДСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНА ШАРОФА РАШИДОВА

SAMARKAND STATE UNIVERSITY NAMED AFTER SHAROF RASHIDOV

ILMIY AXBOROTNOMA

НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК
SCIENTIFIC JOURNAL

ANIQ VA TABIY FANLAR SERIYASI

№ 3/1 (139)
2023

ISSN 2181-1296

ILMIY AXBOROTNOMA

НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК — SCIENTIFIC JOURNAL

2023-yil, 3-son 1-seriya (139) **ANIQ VA TABIY FANLAR SERIYASI**

Matematika, Mexanika, Informatika, Fizika, Kimyo, Biologiya, Geografiya

Samarqand viloyat matbuot boshqarmasida ro‘yxatdan o‘tish tartibi 09-25.
Jurnal 1999-yildan chop qilina boshlagan va OAK ro‘yxatiga kiritilgan.

BOSH MUHARRIR **R. I. XALMURADOV, t.f.d. professor**
BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARLARI: **H.A. XUSHVAQTOV, f-m.f.d., dotsent**
A. M. NASIMOV, t.f.d., professor

TAHRIRIYAT KENGASHI:

ANIQ FANLAR

SH.A.ALIMOV	- O‘zFA akademigi
S.N.LAKAYEV	- O‘zFA akademigi (SamDU)
M.M.MIRSAIDOV	- O‘zFA akademigi
A.S.SOLEEV	- f.-m.f.d., professor (SamDU)
I.A.IKROMOV	- f.-m.f.d., professor (SamDU)
B.X.XO‘JAYAROV	- f.-m.f.d., professor (SamDU)
A.G.YAGOLA	- f.-m.f .d., professor (Moskva davlat universiteti, Rossiya)
I.I.JUMANOV	- f.-m.f .d., professor (SamDU)
X.X.XUDOYNAZAROV	- t.f.d., professor (SamDU)
ALBERTO DEL BIMBO	- Florensiya universiteti professori, Italiya
L.SABIROV	- f.-m.f .d., professor (SamDU)
A.JUMABOYEV	- f.-m.f .d., professor (SamDU)
N.N.NIZAMOV	- f.-m.f.d., professor (SamDU)
O.Q.QUVONDIQOV	- f.-m.f.d., professor (SamDU)
I.A.RAXMATULLAYEV	- f.-m.f .d., professor
A.SH.YARMUXAMEDOV	- f.-m.f .n. (SamDU)
X.S.XAYDAROV	- f.-m.f .n., dotsent (SamDU)

TABIY FANLAR

M.X.ASHUROV	- O‘zFA akademigi
N.B. FERAPONTOV	- k.f .d., professor (Moskva davlat universiteti, Rossiya)
SH. M. TUGIZOV	- professor, Koliforniya universiteti, AQSh
H. I. AKBAROV	- k.f.d., professor (O'zMU)
E. A. ABDURAXMONOV	- k.f.d., professor (SamDU)
N. K. MUXAMADIYEV	- k.f.d., professor (SamDU)
L. A. BULAVIN	- Kiyev milliy universiteti professori, Ukraina
X. Q. XAYDAROV	- b.f.d., professor (SamDU)
Z. I. IZZATULLAYEV	- b.f.d., professor (SamDU)
Sh. T. XOLIQULOV	- q-x.f.d., professor (SamDU)
S. B. ABBASOV	- g.f.d., professor (SamDU)
Q. S. YARASHEV	- g.f.d., professor (SamDU)
GUN-SIK PARK	- Seul univeriteti professori,
D.B.XURSANOV	- g.f.f.d., dotsent (SamDU)
M. S. QUZIYEV	- b.f.f.d., dotsent (SamDU)

Obuna indeksi – yakka tartibdagi obunachilar uchun **- 5583,**
tashkilot, korxonalar uchun **- 5584**

MUNDARIJA	
Taniqli fan va davlat arbobi, O'zr FA polimerlar kimyosi va fizikasi instituti direktori, akademik Sayyora Rashidova 80 yoshda.....	3-4
Badalov K., Ibadov R., Ibragimov A., Murodov S. *Wormhole and black hole solutions in einstein-scalar-gauss-bonnet theories.....*	5-9
Toshpulatov D.T., Kurbonov A.M., Samiyev A.A., Xursandov J.M., Mirzayev Sh.E., Tashpulatov X.Sh., Nasimov A.M. *Zol-gel qatlamga Co(II) komplekslarini biriktirish va uning fotokimyoviy xossalarini o'rganish…….*	10-15
Rustamova N., Davranov K., Abulimiti Yili. *Optimization of culture condition for growth and production of bioactive secondary metabolites by endophytic fungus Thermothelomyces thermophiles* XJF-9……..…….	16-22
Xamidov A.M., Maxmudova Y.A., Nurullayeva F.N., Ro'zimuradov O.N. *TiO_2 yoki ZrO_2 Nanotrubkalarida poliefir-efir-keton sulfonat asosida namlikka sezgir nanokompozit qattiq ion o'tkazgichlar sintezi……..*	23-28
Abdullayev J.I., Ibragimov H.H. *Pifagor va Eyler g'ishtlari uchun parametrik tenglamalar……..*	29-34
Shukurov J.X., Fayzullayev N.I. *Mahalliy xomashyolar asosida dimetilefir olishga turli omillarning ta'siri……..……*	35-41
Nurutdinova F.M., Rasulova Y.Z., Jahonqulova Z.V. *Apis mellifera jonsiz asalaridan sintez qilingan xitin-xitozan fizik-kimyoviy tadqiqotlari ……*	42-46
Аллаков И., Музропова Н.С. *О количество решений одной квадратной уравнение в простых числах……..…….*	47-51
Jumabaev A., Absanov A., Ernazarov Z., Shodiyev A., Umarov S. *Raman spectra and ab-initio calculation analysis of intermolecular interactions in ethylacetate…..*	52-57
Яхшиликова Л., Ўрозов Т., Маматов А., Ўринов Ж., Кобилов Т. *Синтез новых производных макроциклических и пинцерных лигандов, содержащих тауриновые фрагменты……*	58-62
Parmanov A.B., Nurmanov S.E., Tursunov Sh.Sh., Bekboyeva N.U., Xolmuhammedov N.D. *Benzoy kislotaning fenilatsetilen bilan katalitik reaksiyasi……*	63-67
Sultanov M.U., Yo'ldashev S.K., Yakhshiboyev Q.X. *Yuqori energiyali adron-yadro va yadro-yadro to'qnashuvlar uchun fritiof modeli……..…….*	68-74
Сайидов О.Ж. *Оптимальное управление для системы нелинейных разностных уравнений на основе построения интегрального многообразия ……..…….*	75-81
Нормуродов Х.Н. *Задача коши для нелинейного уравнения типа синус-гордона в классе периодических бесконечнозонных функций……..……*	82-91
Кувандиков О., Субханкулов И., Ражабов Р.М., Хомитов Ш.А., Бакаев Г.С. *Электрические, гальваномагнитные и магнитные свойств в аморфных сплавах на основе переходных металлов ……..……*	92-98
Ахмеджанов Ф. Р., Тугалов Ф. Б. *Температурная зависимость скорости и затухания акустических волн в гамма облученных кристаллах фторида лития……..……*	99-103
Алланазарова Т. Ж. *Интегрирование модифицированного уравнения кортевега-де фриза с нагруженными членами и источником в виде суммы……..……*	104-112
Зиёев Б.Т., Набиев А.А., Маматалиев А.А., Намазов Ш.С., Рузиев И.Х., *Физико-химические свойства некоторых минералов доломита Узбекистана……*	113-117

Ergashev S.Sh., Burxonov O.A., Karimov R.G., Sanaqulov Sh.M. *Tres-1 b va qatar-1 b ekzosayyoralarning ravshanlik egri chizig'i tahlili natijalari…….*	118-122
G'aniyev Sh.R., Shirinboyev D.N. *O'rta zarafshon havzasidagi kichik daryolar va soylar oqimining yillararo tebranishi ……..……*	123-127
Холмуродова Д.К., Киямова Д.Ш. *Исследование структуры, физико-химических свойств выбранных органических и неорганических ингредиентов на основе местного и вторичного сырья, применительно к разработке угольных брикетов……..…….*	128-132
Tirkasheva S.I., Ziyadullayev O.E., Otamuxamedova G.Q., Muzalevskiy V.M., Nenaydenko V.G. *Terminal atsetilen spirtlarining oksidlanishi asosida diindiollar sintezi ……..*	133-140
Isokov Y.X., Yaxyoyev U.A., Mixliyev O.A., Zyoyev B.T. *Faollantirilgan ko'mirga monokomponentli eritmalar sorbsiyasi ……..……*	141-146
Иноятилло О. *Измерение загрязнения воздуха с помощью наноспутника……..……*	147-151
Абдулахадова Г.Ш., Зухритдинова Н.Ю., Кутлиева Г.Дж., Тураева Б.И., Юлдошева Х.А. *Антимикробная активность молочнокислых бактерий……*	152-156

TANIQLI FAN VA DAVLAT ARBOBI, O‘ZR FA POLIMERLAR KIMYOSI VA FIZIKASI INSTITUTI DIREKTORI,
AKADEMIK SAYYORA RASHIDOVA 80 YOSHDA

Taniqli kimyogar olima Rashidova Sayyora Sharafovna 50 yildan ortiq ilmiy va tashkilotchilik faoliyati davomida ko‘plab yutuqlarga erishgan va uning xizmatlari jamoatchilik tomonidan munosib e’tirof etilgan. S.Sh.Rashidova 1965-yilda M.V.Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti kimyo fakultetini tamomlagan, 1971-yilda nomzodlik, 1983-yilda doktorlik ishlarini muvaffaqiyatli himoya qilgan. O‘zR FA muxbir a’zosi (1994), O‘zR FA akademigi (2000), professor (1984), O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan Fan arbobi faxriy unvoni (1993), “O‘zbekiston belgisi” ko‘krak nishoni (1997), “Do‘stlik ordeni” (1999), “Yuksak xizmatlari uchun” (2000), “El-yurt hurmati” (2003), “Fidokorona xizmatlari uchun” (2019) ordenlari, “Mo‘tabar ayol” ko‘krak nishoni (2021) bilan taqdirlangan. Ilmiy faoliyatini O‘zR FA kimyo instituti stajyor-tadqiqotchisi (1965-1967) sifatida boshlab, O‘zR FA kimyo instituti polimerlar kimyoviy modifikasiyasi laboratoriyasi asoschisi va mudiri (1974), ilmiy-tadqiqot instituti vakolatiga ega bo‘lgan Polimerlar kimyosi bo‘limi asoschisi va rahbari (1979) lavozimlarida faoliyat yuritgan, shuningdek, O‘zR FA Polimerlar kimyosi va fizikasi instituti asoschisi va direktori (1993-h.v.) hisoblanadi. Ta’kidlash kerakki, Sayyora Rashidovaning davlat arbobi sifatidagi xizmatlari ham beqiyosdir. U O‘zR Oliy Majlisi deputati (1994-1999, 2000-2004), “Olima” ayollar uyushmasi raisi (1995-2011), O‘zR Oliy Majlisi Inson huquqlari bo‘yicha vakili (Ombudsman) (1995-2015) lavozimida ishlagan.

S.Rashidovaning ilmiy ishlari yo‘nalishlari yuqori molekulyar birikmalar kimyosi sohasida tabiiy polimerlarning yangi obyektlarini topish, ularni ajratib olish, ularning modifikasiyasi, polimerlar strukturasi va xossalari, turli polimer sistemalarda nanozarrachalar shakllanishining mexanizmlarini aniqlash, nanostrukturalarning o‘ziga xos xususiyatlari va xossalarini tadqiq etish, shuningdek, ularning qishloq ho‘jaligida, tibbiyotda, mashinasozlikda va xalq ho‘jaligining boshqa jabhalarida ishlatilishiga oid ilmiy tadqiqotlar bilan chambarchas bog‘liqdir.

S.Sh.Rashidovaning amaliyotga tatbiq etilgan kashfiyotlari ichida o‘simliklarni kimyoviy himoya qilish vositalarining polimer preparativ shakllarini yaratish va ularning urug‘lik chigitlarga ta’sir mexanizmlarini o‘rganish bilan bog‘liq bo‘lgan istiqbolli ilmiy yo‘nalish alohida ahamiyatga ega.

1998-yilda intellektual mulk bo‘yicha Jenevada bo‘lib o‘tgan XXVI Xalqaro ko‘rgazmada “Urug‘larni kapsulalash texnologiyasi” nomli ilmiy ishlanma bronza medaliga sazovor bo‘lgan. Olib borilgan tadqiqotlar natijasida qishloq xo‘jaligi ekinlari urug‘larini ekologik xavfsiz polimer sistemalar

bilan kapsulalash texnologiyasi ishlab chiqildi. Xitozan asosida sintez qilingan, stimullash samaradorligiga ega bo‘lgan dorilovchi vosita –O‘ZXITAN preparati kapsulalash texnologiyasi asosida tukli-tuksiz chigit, donli ekinlar va sabzavot-poliz ekinlari urug‘larini ekishdan oldin ishlov berishda qo‘llanilib kelinmoqda.

Ta’kidlash lozimki, Rashidova S.Sh. rahbarligida Respublikamizda ilk bor tabiiy ipak sanoati chiqindisi – tut ipak qurti g‘umbagini kompleks qayta ishlash texnologiyasi ishlab chiqilgan va undan xitin, xitozan, g‘umbak yog‘i, organomineral o‘g‘itlar va oqsil konsentratlarini ajratib olish yo‘lga qo‘yilgan. Shuningdek, polimer shaklli ekologik xavfsiz “Polidef” defoliantini ishlab chiqarish texnologiyasi yaratilgan. Rashidova S.Sh. yuqori impakt faktorli xalqaro jurnallarda 500 dan ortiq ilmiy maqolalar, 50 ta ixtiro va patentlar hammuallifidir. Akademik Sayyora Rashidova rahbarligida 6 ta fan doktori, 21 ta fan nomzodi, 4 ta falsafa doktor (PhD) lari tayyorlangan. Akademik S.Sh.Rashidova Amerika qo‘shma shtatlari Fanlar milliy akademiyasi a’zosi, O‘zR FA Polimerlar kimyosi va fizikasi instituti huzuridagi Ilmiy darajalar beruvchi Ilmiy kengash raisi, O‘zR Fanlar akademiyasi qoshidagi Yuqori molekulyar birikmalar bo‘yicha muammoviy kengash raisi sifatida faoliyat olib bormoqda.

S.Sh.Rashidovaning ilm-fanni targ‘ibot qilish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashdagi xizmatlari beqiyosdir. Jumladan, bugungi kunda Qozog‘iston, Tojikiston, Rossiya, Xitoy, Buyuk Britaniya, Germaniya, Amerika va boshqa davlatlardagi ko‘plab ilmiy markazlar bilan hamkorliklar yo‘lga qo‘yilgan. Ilm-fanning ta’lim bilan integrasiyasi yo‘lida Namangan, Farg‘ona, Jizzax, Xorazm va Buxoro davlat universitetlarida Institutning filiallari faoliyat yuritmoqda. Sayyora Rashidova qator ilmiy jurnallar tahririyat a’zosi hamda Polimerlar kimyosi va fizikasi institutida tashkil etilgan “O‘zbekiston Polimer jurnali” ilmiy nashri asoschisi va bosh muharriri hisoblanadi.

Bugungi kunda Institut bazasida “O‘zbekiston xitinologlari jamiyati” tashkil etilib, o‘zbek xitinolog olimlarining Yevropa, Rossiya, Polsha Xitin jamiyatlari bilan hamkorlikda ilmiy tadqiqotlar olib borishi uchun keng imkoniyatlar yaratildi.

Respublikamiz ilmiy jamoatchiligi nomidan dunyoda tan olingan yirik kimyogar olim, Polimerlar kimyosi, fizikasi va texnologiyasi, nanotexnologiyaning rivojiga katta hissa qo‘shgan akademik, salohiyatli tashkilotchi Sayyora Sharafovna Rashidovani tabarruk 80 yoshi bilan qutlaymiz va mustahkam sog‘lik tilaymiz.

SAMARQAND UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTNOMASI

НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК **SCIENTIFIC REPORTS**

Texnik muharrir **Sh.Xoliqulov**

Muharrirlar:

I.Sulaymonov - fil.f.d., dotsent
E.Arziqulov - f.-m.f.d., dotsent
O.Yusupova - fil.f.n., dotsent

Mas'ul muharrirlar:

A. Sh. Yarmuxamedov - f.-m.f.n.
X. S. Haydarov - f.-m.f.n., dotsent

Muassis: Samarqand davlat universiteti Manzil: 140104,
Samarqand shahri, Universitet xiyoboni, 15.
Telefon: (0 366) 240-38-47, Faks: (0 366) 239-13-87 e-mail:
axborotnoma.uz
SamDU «Ilmiy axborotnoma» jurnali tahririyati kompyuterida terildi. Bosishga 30.06.2023-yilda ruxsat etildi. Qog'oz o'lchami A-4. Nashriyot hisob tabog'i 10,00.
Buyurtma raqami 570. Adadi 30 nusxa.

ISSN 2181-1296

